
Finantssektoris on vilepuhumisel kindel koht

02. veebruar 2022

Kui tavapäraseid elulisi nähtusi püütakse agaralt reguleerida ja panna kehva õiguskeelde, võib tegelik olustik kaduma minna ja see omakorda võimendada kõige suuremaid hirme. Kujutage ette, et selgitate lapsele õhtujuttu lugedes näiteks Bambi, metskitse, küüliku ja skungi sõprust asjaõigusseaduse tähenduses asjade vahelise õigusseisundina! Või räägite talle lugu, kus hunt kasutab võõrast identiteeti, et Punamütsike mõrvata. Ja kas Ali-Baba, kes leidis röövlikoopast aarde, oleks hoopis pidanud leiust teatama röövlitele või selle viima politseile?

Midagi analoogset tundub olema juhtumas seaduseelnõuga, mis on paaril lehel ja mida on erinevates foorumites ristitud nii mittevajalikuks õigusloomeliseks käkiks, koputajate süsteemiks, kohutavaks bürokraatiaks, kitupunni seaduseelnõuks ja võrreldud isegi Nõukogude Liidu ajastuga. Eespool käsitletust hellitavamalt saab eelnõud kutsuda vilepuhujate eelnõuks (504 SE).

Ei tasu keskenduda sellele, kas „kitumine on hea või halb“

Vilepuhumise olemuses ei ole tegelikult midagi uut – olemata seaduses täpselt formuleeritud, on rikkumistest teavitatud (loe puhutud vilet) eile, täna ja puhutakse ka tulevikus. Tegu on terve ja demokraatliku ühiskonna ühe alusväärtusega, mis võimaldab julgel kodanikul reageerida seadusrikkumistele sellest teavitamise kaudu, elik usaldada asja edasine menetlemine riigile. Seega ei tohiks vilepuhumise eelnõu üle arutades kalduda sinna, kas „kitumine on hea või halb“, vaid tuleks keskenduda rohkem sellele, millist probleemi seadusega, sh Euroopa Liidu tasandil, püütakse lahendada. Kas oleme piisavalt küpsed ka ise selle probleemiga tegelema ja kuidas seda meie kultuuriruumile võimalikult valutult õiguskeelde panna?

Iseenesest eesmärk, mida seaduse ja Euroopa Liidu direktiiviga saavutada püütakse, on ju arusaadav ja teenib meie kõigi huve – ausam ja turvalisem elukeskkond. Täpsemalt õiguskorra rikkumiste ennetamine ja suurema kahju võimalik ärahoidmine.

Finantssektoris on osades valdkondades vilepuhumise sarnane raamistik olnud olemas juba aastaid ja see on ka toiminud. Ameerikas näiteks on see taganud mitmetele väga suurtele finantsrikkumistele kiire ja kohase reageerimise. Vilepuhujaid premeeritakse seal ka arvestatavate tasudega, mis ulatuvad kuni 30%ni määratud trahvist. Ainuüksi 2021. aastal maksis Ameerika väärtpaberijärelevalve SEC vilepuhujatele välja kokku üle 500 miljoni dollari. Niisiis on finantssektoris ja selle järelevalves vilepuhumisel kindlasti oma koht ja see töötab. Kindlasti on ka teisi sektoreid, mis vajavad sellist raamistikku ja kus see tooks heaolu suuremale osale ühiskonnast.

Kas täpselt selline raamistik nagu Eestis välja pakuti peaks aga kehtima ka Eesti lüpsilautades või saeveskites, on poliitilise valiku koht. Direktiiv, millele tänane vilepuhumise eelnõu tugineb, seab küll põranda vilepuhumise reguleerimiseks, kuid siseriiklikke võimalusi direktiivi miinimumnõuete täitmiseks on rohkem, kui sisult kogu avaliku- ja erasektori ülereguleerimine.

Ka hirmude üle tuleb arutada

Küpsus vilepuhumise ja vilepuhujate õiguste ja kohustuste üle arutamiseks on midagi, mida seadusega reguleerida ei saa. Sest kas oleme me ikka küpsed arutama vilepuhumise vajaduse üle oludes, kus osa ühiskonnast seostab vilepuhumist KGB meetoditega? Samas tuleb aga ka selliste hirmude üle arutada, kuna need tuginevad meie ajalool. Võib-olla ongi mineviku kogemus meie kultuuris täna veel piisavalt terav, mistõttu tuleks sellist kitumise direktiivi oluliselt leebemalt tõlgendada, kui seda täna on tehtud. Äkki tõesti niivõrd järskude nurkadega ja tehniline raamistik ei ole vajalik nii laias kontekstis. Äkki saab direktiivi ka oluliselt pehmemalt ja loovamalt üle võtta, ilma kitumise eelnõuks muutumata.

Äkki peaksime mõtlema ka vilepuhujate premeerimisele?

Eraldi teema on seadusloome kvaliteet. Paraku oleme tihti seal, kus Saksa täpsus ja ülipüüdlikkus kõike üks ühele üle võtta on justkui eesmärk iseenesest, seda ka oludes, kus see ei ole iga kord vajalik, eriti direktiivi ülevõtmise puhul. Või ehk vaadata asja hoopis süsteemsemalt, nii olemasolevaid õigusi ja vabadusi meie kodanikel kui ka karistusraamistikku tervikuna, mille üks

pehmematest elementidest on vilepuhujatega tegelemine. Äkki peaksime mõtlema ka vilepuhujate premeerimisele, mitte nendelt saadava info menetlemise menetlusele. Täna on sellised lähenemised eelnõust täiesti puudu.

Kokkuvõtteks ei saa lõpuni nõustuda pealispindse käsitlemisega, et vilepuhumine oleks kurja kuulutamine. Vilepuhumine toimib demokraatlikus ühiskonnas nagunii. Küsimus on selles, kuidas seda valutult reguleerida ja millist kaitset anda nii vilepuhujale, kui ka sellele, kelle osas vilet puhutakse. Puudu on täna täielikult see pool, kuidas seadusandja näeb balansi saavutamist, sest teisel pool võib tõesti varitseda oht „pimekaebustest“ ja „anonüümsest tagakiusust“. Samas on selge, et direktiiv tuleb üle võtta. Oleme lõpuks ikkagi osa ühtsest Euroopa Liidust, kuid see ei tähenda, et peaksime loobuma suurema pildi lahtimõtestamisest, tegelema meie kultuuri jaoks valusate küsimustega ja kindlasti proovima vältida ülereguleeritust. Kasu oleks ka täpsema tausta avamisest ja lihtsamatest selgitustest.

Siim Tammer, Finantsinspektsiooni juhatuse liige